

НЕЩО ПОВЕЧЕ

ОТ СПРАВОЧНИК

Гл. ас. г-р Евгения Русинова

Лаконичната характеристика на енциклопедичния речник за руския модернизъм с автор Петко Троев* може да звучи така: полезно, навременно издание, което запълва празнина в нашата книжнина и същевременно заслужава вниманието на специалистите, интелектуалните среди и на един по-широк читателски кръг. То съчетава сполучливо белези, улесняващи изпълнението на няколко функции, т.е. това е издание, което не може да се подмине и предполага аналитична оценка.

Кое определя значението и актуалността на справочника? Кое обуславя необходимостта от подобен енциклопедичен текст върху руския модернизъм на български език? Темпоралната дистанция улеснява без излишни емоции да се възприеме феноменът руски модернизъм като комплексно явление със световно измерение и значение. Той изиграва (не подлежи на дискусия) действително огромна роля за развитието на модерната литература (и литературна теория) и изобразително изкуство (живопис, приложна графика). Ако изключим руския модернизъм от познанието си, оскъдна ще бъде представата ни за тенденциите и насоките в модерното изкуство (или поне в неговата „класическа“ фаза – до началото на Втората световна война). Руският влог в оформяне на естетиката и етиката на модерната култура, на културните процеси от първите три десетилетия на ХХ

век има същностно значение и основополагаща роля. Аргументация можем да почерпим от ролята на основоположници на световния авангардизъм – по пример от изобразителните изкуства – на В. Кандински, К. Малевич и Л. (Ел) Лисицки.

Няма да разберем естетическите нагласи (и етическите норми) на значителни по обхват и роля обществени (интелигентски преимуществено) среди за първите 2-3 десетилетия на ХХ век у нас, без да припознаем фактора *влияние на руския модернизъм*. Достатъчни като илюстрация са К. Балмонт и В. Маяковски, видени не само в историята на тяхната литературно-критическа рецепция, но и през измеренията на техните следовници и епигони.

Разглежданата книга има стойност и с това, че затваря празнина, каквато осезателно се чувства у нас от такъв род издания по темата. Впрочем твърде малко се знае у нас за руския (а и не само за него) модернизъм. С оглед на това можем да определим книгата като основна и солидна по обхват и изработка енциклопедия.

Енциклопедичният справочник трябва да се оцени по следните направления :

✧ *проблемен и темпорален обхват*. Възприета е азбучна подредба на материала (съчетаване на личности с понятия) с открит биографичен акцент (повече от половината статии са биографични). Доминира литературна проблематика. Отделено е подобаващото се място и на изобразителното изкуство и

* **Петко Троев**. Руският модернизъм. Енциклопедичен речник. С., Книгоиздателска къща „Труд“, 2004, 327с.

музиката. В обособени тематични статии са разгледани различни литературни и художествени направления, прояви на модернизма в сферата на театъра и музиката. Пак с отделни статии са представени литературни и сходни издания, художествени и други обединения и т.н. В проблемно отношение е обхваната многостранната изява на руския модернизъм от епохата на т.нар. „сребряният век“ включително до ранния следреволюционен авангард. С биографични и проблемни текстове много добре е представен период от около три десетилетия от развитието на руската художествена култура. Най-влиятелните водещи личности и прояви на литературата, музиката, живописата, приложната графика и театралния живот, основните „трибуни“ и идейно-творчески кръгове и обединения са отразени в общо 165 отделни статии.

В темпорален план акцентът пада от последното десетилетие на XIX в. (генезисът на явлението „сребряният век“ и на движението „Мир искусства“) до края на 20-те години на XX в. Това е времето, чиито основни модернистични прояви обикновено се разглеждат като *класически модернизъм* и (макар и с приближение във времето) като *ранен авангард*.

В биографичните и проблемни статии се проследяват съдби и явления до тяхното угасване, вкл. и посмъртната им съдба.

✧ *подбор и баланс на отделните биографии, респективно теми.* Като цяло изборът на имена и проблеми е прецизен и мъчно може да бъде опониран. Обхванати са лица и случаи, типични за отделните направления и тенденции, както и такива, които излизат от общите насоки. Последните представляват, ако можем така да ги определим, „гранични случаи“. Това са лица, които без да са свързани с конкретни литературни кръгове, художествени насоки или като цяло творчески направления, не могат да се разглеждат „извън общия контекст“ (както посочва Троев за М. Цветаева, с. 320) на литературата и изкуството от епохата на модернизма.

В книгата присъстват не само литератори, художници и музиканти, но и активни публицисти, организатори, пропагандисти на новото, съпътстващо изявите на модернизма (например А. Волински, М.

Гершензон, С. Дягилев, Н. Кулбин). Включени са и неотделимите от епохата на руския модернизъм (главно на „сребряният век“) религиозни мислители.

✧ *структуриране на биографичните, респективно на проблемните текстове.* Изграждането на биографичните текстове е подчинено на стремежа да се изведат всички акценти, очертаващи както формирането на личността, така и влиянията върху нея, кръгът в които се движи, оценката и възприемането ѝ, както и (когато това съществува) посмъртното ѝ преоткриване. Основни творчески етапи, творчески кризи, смяна на ориентацията, обществена представа редом с оценката на отделни произведения допълват биографичните текстове. Не е пропуснат социалният контекст. Личностите са експонирани на фона на времето (епохата) и на тенденциите в сферата в която творят. Разбира се, водещо е трайното, с което всяка личност участва в историята на руския модернизъм, без да се подценява онова, което обуславя неговата уникалност.

Ракурс към българската аудитория дават сведенията за рецепцията на отделните автори на български, с посочване на първи преводи, имена на преводачи и т.н.

Обособените статии за различните направления (например: акмеизъм, имажинизъм, конструктивизъм, ОБЕРИУ, супрематизъм, футуризм и т.н.) съдържат синтезирана информация, добре очертан генезис и етапи на развитие. Изведени са персоналните акценти (създатели или най-типични представители); съдържателните и естетически специфики; основни прояви; обществен резонанс и т.н. Статиите уплътняват изданието и взети заедно очертават цялостна, обобщена (но и на места удачно детайлизирана) картина на основните тенденции в руския модернизъм.

✧ *библиографското покритие.* Всяка статия е снабдена с библиография, отразяваща както основни, така и най-съвременни публикации по темата, като при персоналиите е изведена литература „от“ и „за“ лицето. Включени са и български преводи и литература от български автори. Библиографското покритие е много добро. То позволява не само „над-

граждане“ върху всяка тема, но и запознаване с „разночетенията“ върху отделните личности и проблеми.

✧ *Визуализиране на материала.* Отделните статии са онагледени с портрети (фотографски и от художници), включително някои от силуетните портрети на Круликова. Поместени са колективни фотографии, факсимилета от корици или заглавни страници, репродукции от произведения на живописиста и графиката. Илюстративният материал е подбран много сполучливо, той кореспондира логически с текстовете. Позволява например статиите за художници да добият завършен характер. Внася допълнителен щрих към образите на личността и представата за епохата.

Изданието като цяло има не само своите енциклопедични достойнства: добре систематизирана информация; открити акценти; изведени по подходящ начин „ключови“ факти, съответно название на произведение; посочване на основни дати; акцентирание върху рецепционни аспекти. То дава възможност и да се изгради динамична, доста пълна, многоаспектна картина на процеси и прояви, на тенденции и насоки, условно обозначавани като *руски модернизъм*. Общото впечатление за феномена, представен в речника,

е в полза на даденото от автора в предговора определение за „уникална, динамична и отворена културологична и естетическа система“ (с. 5). Приносът на изданието, видян чрез цялостното асимилиране на отделната статийна информация от него е, че показва:

– изключителна динамика и разнообразие не

само на тенденции, но и на форми;

– категорични нагласи за пълно преосмисляне на дотогавашния дневен ред, на основните идейно-естетически постановки и жанровотематични форми;

– наличие на сложни процеси на изкристализиране, както и на взаимно преплитане на отделните смислови, съответно – естетически интерпретации, които модерните правят на заобикалящия ги и на интимния си свят;

– общи за модернизма белези и характеристики, определящи относителната му цялостност и завършеност и същевременно остри *вътрешни противоречия* и ясно изразени различия, поставящи под съмнение всяка представа за неговата монолитност;

– силна обвързаност с идейни, а на моменти и със социални процеси, очертаващи мястото на модернизма в съответното, конкретно историческо време;

– постоянна нагласа към промяна, изразяваща се в проява на творчески експерименти в различни области на изкуството, на моменти протичащи паралелно;

– обществена ангажираност на отделни творци и направления.

Всичко казано дотук може да се резюмира с оценката, че разглежданият речник по обхват на темите, респективно – на биографиите, и по начина на систематизиране на информацията, съответно – на нейното излагане в статиите, е не просто енциклопедичен справочник, а солидна енциклопедия, съчетаваща професионалната изработка с максимално достъпния начин на изложение и стил.

Макар и прецизно изработено, изданието съдържа някои непълноти. Осезаемо се чувства липсата на въстъпителна обяснителна статия, в която да намери място уточнението какво се разбира под понятието модернизъм. Такъв текст би осветил и съотнасянето на модернизъм към авангард, както и би маркирал темпоралните граници на руския модернизъм, разположението на различните му основни направления, тенденции и периоди. Отсъства, без този текст и разгърната оценка (независимо от наличието на удачната статия в словника, с. 273–274), епохата (и явлението) „серебряный век“. Още повече, че в последния случай съществуват съвременни оценки, които акцентират не върху филологическата, а върху митологическата същност на това понятие¹.

Нуждата от въстъпителен текст се обуславя и от едностранчивите, често формирани не от пряк достъп до феномена, представи за руския авангард и модернизъм не само в по-широките интелектуални среди у нас, но и сред професионалистите.

С оглед съществуващата неинформираност, а и на оскъдната все още справочна литература у нас, някои текстове изглеждат прекалено обобщени (например статията за футуризма). Могат да се отправят препоръки по представянето на художествения авангард. Струва ми се, че е могло да се включат статии например за Юрий Аненков (1889 – 1974) и Александър Шевченко (1883 – 1948) и т.н. Някои дребни детайли биха допълнили и уплътнили отделни статии, като например тази за литературните салони и кафенета (184–186)². Библиографската част на отделните статии на места може да се разшири с някои западни публикации от последните три и половина десетилетия, третиращи общи въпроси на руския мо-

дернизъм (организационни³, семантични, естетически и др.) Впрочем допълнителна библиография на общи по характера си трудове само би засилила високата познавателна стойност на изданието. Тези препоръки и критични бележки изразяват преди всичко моята собствена представа за подобно издание на български език. Те не следват от неудовлетворение от речника. Напротив, смятам, че Петко Троев и Книгоиздателска къща „Труд“ са осъществили плодотворно сътрудничество, поднасяйки наистина ценен, запълващ огромна празнина справочник, при това добре редактиран, добре оформен и много четивен.

Срещата на непредубедения читател с представената тук книга само ще го убеди в правотата на оценките, според които „в началото на ХХ век руското изкуство се оказва най-предната точка (в оригинала – „острието“ – б. Е.Р.) на световния художествен процес“⁴.

Изданието по своя характер, съдържание и качества може да задоволи широк читателски кръг: както специалисти изкуствоведи и русисти, така и студенти, интелектуалци и всички ценители на модерните литературни и художествени процеси.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Крейд, В. Встречи с серебряным веком. – В оспоминания о серебряном веке (сост. В. Крейд), М., 1993, с. 6.

2. Ср. със: Санкт Петербург, Петроград, Ленинград. Энциклопедический справочник. М., 1992, с.100, 229–230, 350, 373, 509–510, 531, 543, 560–61, 586 и др.

3. Става дума за изследвания, допиращи в различни аспекти на руския модернизъм, някои от които с фундаментална научна стойност (например К. Schlogel *Jenseits des grossen Oktober. Das Laboratorium der moderne Petersburg 1909 – 1921.* Berlin, 1988), а други маркиращи многообразието на прояви, в периферни по отношение на рецензираното издание области (напр.: W. E. Brumfield. *The Origins of Modernism in Russian Architecture,* Berkeley, LA, Oxford, 1991).

4. Ковтун, Е. Пути русского авангарда. – Советское искусство 20–30-х годов. Каталог временного выставки. Ленинград, 1988, с. 11.

